

De Toorts

*Geheimen
van de
winter*

IVN Zuid-Kennemerland

NUMMER 79

OKTOBER 2009

IVN Zuid-Kennemerland

De Toorts is het blad van IVN Zuid-Kennemerland. Het IVN, Vereniging voor natuur- en milieueducatie, is een vereniging van vrijwilligers, die streeft naar meer natuur en een betere kwaliteit van het milieu. Meer dan 17.000 leden zetten zich actief in voor natuur en milieu door middel van allerlei voorlichtende en educatieve activiteiten. Verspreid over Nederland heeft het IVN ruim 174 afdelingen.

Contactgegevens

BESTUUR

Voorzitter

Jany van Dijk
J. v. Heemskerklaan 12
2121 XZ Bennebroek
tel.: 06-557 059 35

Secretaris

Ouko Beuving
Burg. van Niekerklaan 37
2182 GL Hillegom
tel.: 0252-519325
e-mail: o.beuving@ziggo.nl

Penningmeester

Robbert-Jan de Bruijne
Esdoornkade 13
2101 WN Heemstede
tel.: 023-5474362
e-mail: penningmeester@ivnzk.nl

Lid

Herm Zweerts

Postadres

J. v. Heemskerklaan 12
2121 XZ Bennebroek
e-mail: ivnzk.bestuur@gmail.com
Gironummer 5007954 t.n.v. IVN
Zuid-Kennemerland te Heemstede

Ledenadministratie

Herm Zweerts
Madoerastr. 6
2022 ZM Haarlem
tel.: 023-5277227
e-mail: hermz@xs4all.nl

COÖRDINATOREN WERKGROEPEN

Cursussen

Jan Saveur
tel.: 023-5276896
e-mail: cursus@ivnzk.nl

Excursies

Helga Frömming
e-mail: heksenhuisje@gmx.com

Groene Winkel

Vacature

Kinderen

Frank Jansen
tel.: 023-5290984
e-mail: kinderen@ivnzk.nl

Lezingen

Vacature

Natuurbelangen

Hans Kerkhoff
tel.: 023-5288577
e-mail: natuurbelangen@ivnzk.nl

Natuurwerkgroep

Marc van Schie
tel.: 023-5351239
e-mail: natuur@ivnzk.nl

Oeverzwaluwen

Herm Zweerts (tijdelijk)
gegevens: zie ledenadministratie

Toorts

Jonne Misset
tel.: 023-5274950
e-mail: toorts@ivnzk.nl

Aangevraagde excursies

Yneke Bettink
tel.: 023-5254995

Materiaalcoördinator

Leo v/d Brugge
Gen. Bothastraat 91
2021 JS Haarlem
tel.: 023-5261584
materiaal@ivnzk.nl

Webmasters

Jan-Willem Doornenbal
Ok Overbeek
e-mail: webbeheer@ivnzk.nl

Mediacontacten

Marc van Schie
tel.: 023-5351239
e-mail: publiciteit@ivnzk.nl

Informatie voor leden en donateurs

De jaarbijdrage is voor leden minimaal € 16,50 en voor donateurs minimaal € 15. Leden en donateurs ontvangen driemaal per jaar De Toorts. Leden ontvangen tevens het kwartaalblad 'Mens en natuur' van IVN Nederland. Van leden wordt verwacht dat zij actief zijn binnen de afdeling. Uitgebreide informatie over het IVN Zuid-Kennemerland is te vinden op de website www.ivnzk.nl.

Van de Gelegenheids-Redactie

Ja, het is zover: 'onze' Toorts is af. Voor u ligt het themanummer 'Geheimen van de winter'!

Het is een ander nummer dan u gewend bent. In het kader van de natuurgidsencursus hebben wij als eindopdracht een Toorts naar eigen inzicht in elkaar gezet. We wisten al snel dat we een themanummer in kleur wilden maken met als onderwerp het geheimzinnige van de winter. Ook leek het ons leuk om alle artikelen door cursisten van de natuurgidsencursus te laten schrijven. Op deze manier leert u meteen de nieuwe natuurgidsen een beetje kennen.

In deze Toorts hebben wij het spannende en mysterieuze van de winter en de beleving daarvan centraal gesteld. Hoe zit het bijvoorbeeld met bevroren water? En waarom is een strandwandeling in de winter zo leuk? Hoe kun je deze winter geld besparen? En waar vind ik geperforeerde schotels? Het antwoord op deze en nog veel meer vragen leest u allemaal in deze Toorts!

Een Toorts in kleur dus, vol met uiteenlopende artikelen over de winter en veel foto's. Op de middenpagina staan zelfs alleen maar foto's. Als je al die winterse taferelen ziet met sneeuw, kruiend ijs, schaatsende kinderen, heel bijzondere paddenstoelen en allerlei dieren, dan kun je toch bijna niet meer wachten tot het echt winter zal zijn!

Wij willen de redactieleden van de reguliere Toorts bedanken voor het feit dat ze ons de mogelijkheid hebben geboden om een 'eigen' Toorts te maken. En dat ze ons de vrijheid en het vertrouwen hebben gegeven dit op geheel eigen wijze te doen. Verder willen we Jonne Misset en Jan-Willem Doornenbal in het bijzonder bedanken voor de redactionele ondersteuning. En natuurlijk willen wij onze mannen en kinderen bedanken. De afgelopen weken hebben wij zo veel tijd in 'de Toorts' gestoken dat er nauwelijks tijd overbleef voor andere dingen. Bedankt voor alle ondersteuning!

Veel plezier met het lezen van deze Toorts!

De Gelegenheids-Redactie
Bertine Hagmeijer en Esther van den Braak

Foto: Wim Lutgerink

Inhoud

Info / contactgegevens	2
Van de Gelegenheids-Redactie	3
Dennenappels en Keutels	4
Stook je geld niet op	5
In de winter voel ik mij ...	6
Ter nagedachtenis aan Sietse	7
Aankondiging Mossencursus	7
Bomen en Planten in de Winter	8
De Natuurlijke Weg	9
Zaagjes en Boontjes	10
Strandvondsten in de Winter	11
Winterfoto's	12
De Winter op zijn Kop	14
Geperforeerde Schotels	15
Wintergasten	16
Verslag Ledendag 2009	17
Recept	17
Activiteitenprogramma	18
Betovering van Bevroren Water	20
Code Sneeuwvitje	21
Foto's Natuurgidsencursus	22
Uitnodiging Diplomautreiking	23
Colofon	24

Reacties

Wij zijn natuurlijk erg benieuwd te horen wat u van 'onze Toorts' vindt. Reacties kunt u sturen naar het emailadres van de redactie: toorts@ivnzk.nl.

WIE HEEFT ER AAN DEZE DENNENAPPEL GEKNAAGD EN VAN WIE ZIJN DEZE KEUTELS ?

Bij de excursies van de kinderwerkgroep waarbij ik vaak help, zijn de diersporenexcursies voor mij misschien wel de leukste excursies. Een groep schoolkinderen komt aan bij Koningshof met een onderwijzer en een paar ouders. De gidsen delen de kinderen in groepjes in en na een korte introductie gaan we van start.

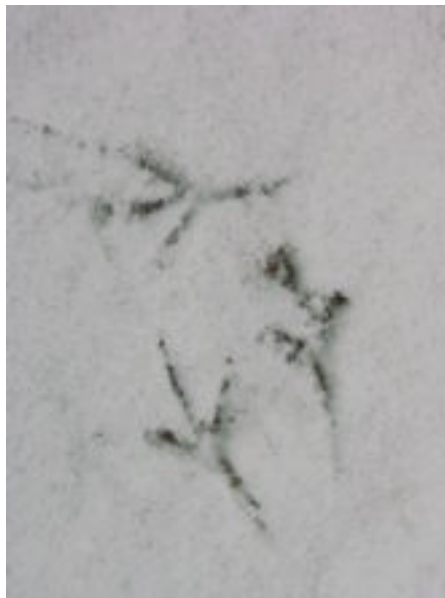
Eerst vertellen we iets over de dieren die hier leven, waarbij we de kinderen de diersoorten laten noemen waarvan ze denken dat die hier leven. Dan vertellen we iets over de verschillende soorten sporen die je kunt vinden van die dieren. Want ook al zullen we de meeste dieren niet zien, we kunnen wel aan de hand van hun sporen laten zien dat ze hier wonen, eten en slapen. Onderweg komen we verschillende soorten sporen tegen.

Bij een groep dennenbomen laten we de kinderen dennenappels zoeken en gaan we de vruchten bekijken. Is de dennenappel maar aan één kant aangevreten? Dan heeft hier een specht aan gepeuzeld en we demonstreren hoe die vogel de dennenappel klem kan zetten tussen de schors van een den. Is de dennenappel rondom aangevreten dan is er waarschijnlijk een eekhoorntje aan het werk geweest. Waarna vaak verhalen losbarsten van kinderen die wel eens eekhoorntjes van dichtbij hebben gezien. We lopen verder en komen ronde, zanderige plekken tegen, vaak langs een paadje en bij een boompje. Daar hebben herten geslapen. Met wat geluk zien we er nog wat hoefafdrukken naast en misschien zelfs een plukje vacht. In de winter zie je mooi de pootjes in de sneeuw.

Kinderen vinden altijd veel dingen mooi en bijzonder in de natuur en ze vinden ook veel mooie en bijzondere dingen. De één komt aan rennen met een blauw veertje van de Vlaamse Gaai en een ander vindt een eitje van een vogel. Een paar

Naast de bessen van de Duindoorn zijn vraatsporen aan de schors van de Kardinaalsmuts te zien.

Pootafdrukken van een vogel in de sneeuw.

Deze dennenappel zit vastgeklemd tussen de schors van een Dennenboom; wie zou er aan geknaagd hebben?

jongens staan te lachen rond een koeienvlaai (óók een dierspoor) en weer anderen zien kleine paddenstoeltjes.

We gaan ook nog van het pad af en nemen een klein paadje door het struikgewas: de kinderen kunnen even lekker rennen door het bos. Daar zien we ook allerlei aangevreten duindoorn en afgekloven boomstammetjes van de kardinaalsmuts.

Op het laatste stukje herhalen we soms nog wat we zijn tegengekomen. Wie heeft er ook alweer aan deze dennenappel geknaagd? Van wie zijn deze keutels? We zijn weer bij de ingang aangekomen en de kinderen zijn over het algemeen heel enthousiast. Komen jullie nog een keer terug vragen we? Jáá, roepen de meesten.

Tekst: Rinske Jagtenberg

Foto's: Bertine Hagmeijer

Pootafdrukken van een damhert.

STOOK JE GELD NIET OP

Alhoewel al decennia bekend is dat we onverstandig omgaan met energie, krijgt dit probleem pas sinds enkele jaren politiek de aandacht die het verdient. Echter, aan de financiële crisis worden miljarden euro's besteed; aan de ecologische crisis - die in feite vele malen ernstiger is - miljoenen ... Toch is onze invloed veelal groter dan we denken en we kunnen in ieder geval zelf het goede voorbeeld geven.

Toen ik mijn jaren-dertig-huis in Haarlem kocht, bleek dat nog oude apparatuur te hebben en nauwelijks geïsoleerd te zijn. De vorige bewoner had in 2001 een energierekening van ruim 1800 euro, terwijl hij veel in het buitenland verbleef! Mijn energiekosten zijn inmiddels teruggebracht tot ongeveer 1400 euro per jaar. In enkele jaren heb ik alle investeringen terugverdiend en heb veel meer comfort in huis. Isoleer en bespaar wel volgens een plan (een *energieprestatieadvies* kan helpen, zie www.milieucentraal.nl).

Ik plaatste dubbelglas (besparing ca. 33 m³ gas per m² glasoppervlak én meer comfort) en schafte een hoogrendementsketel aan. Dubbelglas is rela-

tief duur, maar met de huidige subsidie is het interessant om te overwegen. Daarnaast koos ik voor gevel- en vloerisolatie. De firma Koston (www.koston.nl) brengt HR-thermokorrels in de spouwmuur aan. (Kosten: ca. 800 euro, terug te verdienen in drie tot vier jaar). Omdat ik een ondiepe kruipruimte heb, kon ik niet zelf thermokussens aanbrengen (goedkoop dus snel terugverdiend). Ik isoleerde de vloer met thermokorrels van Tozon. (Kosten: ca. 1100 euro.)

Je ziet dat isoleren en besparen effectief is. Stop dus deze winter met de beleggingsrekening en begin te bezuinigen!

Hieronder vind je nog een paar supersnelle klappers. Ze vragen weinig inspanning en kosten niet veel. Veelal verdien je de aanschaf binnen een jaar terug, daarna is alles pure besparing.

Spaarlamp: gebruikt weinig energie en gaat lang mee. Wacht niet met vervangen totdat de gloeilamp het begeeft, maar vervang meteen alles. Spaardouche: bespaart water én de energie om het op te warmen. Www.tonzon.nl levert per post radiatorfolie voor achter

de radiatoren. Warmte verdwijnt niet meer via de muren naar buiten. Isoleer verwarmings- en warmwaterbuizen die door koude ruimtes lopen (denk ook aan de retourleidingen). Het scheelt 3 m³ aardgas per strekkende meter. Plak kieren af. Het bespaart geld en levert comfort op. Tegenwoordig is er modern en mooi materiaal te koop. Zorg voor voldoende ventilatie in de woning, anders ontstaan er vocht- en ventilatieproblemen.

Tot slot nog een paar kleine tips: denk aan doorstroom-begrenzers bij wasbakken, een geïsoleerde brievenbus, stand-by-killers, en de verwarming een graadje lager zetten. Let bij aankoop van apparatuur ook vooral op het energielabel.

Ben je enthousiast geworden door dit verhaal, ga dan onmiddellijk naar de site van Milieucentraal (www.milieucentraal.nl) en ga daarna aan de slag.

Nico Wisse

Stoken is eigenlijk helemaal niet nodig: sneeuw isoleert ook heel goed!

Foto: Esther van den Braak

De wijngaardslak verorbert een blad.
Foto's: Esther van den Braak

IN DE WINTER VOEL IK MIJ HET VEILIGST

De winter had zijn intrede gedaan en ik verwachtte niet dat ik ze nog tegen zou komen. Nee, nu zou ik de schuur in de achtertuin kunnen bereiken, zonder gevaar. Ze konden er gewoon niet zijn. Niet zijn? Ja wel zijn, maar niet wakker. En niet wakker te krijgen, zolang het maar koud zou blijven. Ik liep het tuinpad af. Wel zag ik links en rechts de pantser van de gesneuvelden op de koude grond. Deze had ik al alle winters zien liggen, maar nu was ik me pijnlijk bewust van hun tanden. Bij elke pantser lagen tientallen tanden. Scherp omhoog stekend om, al ware het mogelijk, nog een prooi te kunnen pakken. Ik drukte me tegen een boom. Ik slikte ...

Het is eigenlijk allemaal in de lente begonnen dat ik niet meer goed de tuin in durf. Ik had mijn Acuba (broodboom) gerooid vanwege het plan om in mijn tuin alleen nog maar inheemse planten te laten groeien: een vrucht van de natuurgidsencursus. Daar stond ik dan met de struik in mijn handen; zijn prachtige bonte blad en zijn rode bessen, die in het voorjaar rijpen, verrasten mij opnieuw. Ik ben wel offers aan het brengen door het zo uit de grond te trekken, bedacht ik. Ik knipte een paar takken af en zette ze in de huiskamer op de eettafel in een vaas die ik met water vulde. Een genot om naar te kijken. Toen ik op de late lenteavond in de stille huiskamer een boek zat te lezen, hoorde ik geknaag. Ik keek om mij heen, maar zag niets bijzonders. Ik liep naar de vensterbank waar het

geluid vandaan leek te komen. Niets! Het kwam van de tafel, van de takken van de Acuba. Een dier? Ja, een slak! Kon een slak zoveel geluid maken? Hij zat te smakken van de bladeren. Warempell!

Ik moest denken aan een televisieprogramma getiteld *Dat willen wij ook!* Het ging over slakken, maar hoe zat het ook al weer. Ik zocht tussen mijn opnames en vond het bewuste programma en plaatste de schijf in de recorder. Bioloog John Fideler vertoonde een film van de mond van een slak. Dit weekdier heeft uiteraard een weke mond, maar toen de mond zich ontsloot - de lens vergrootte de mond tot de maat van een walvisbek - kwam een megarupsband te voorschijn die van onder naar boven bewoog. De rupsband was bezet met twee rijen tanden. Zo had de slak een enorme rasp in zijn mond. Hij kon daar niet alleen algen mee schrapen, maar ook de rots, waar de algen tussen waren gegroeid. Alle slakken hebben tanden met een ijzerhoudend mineraal, *magnetiet*, vertelde de bioloog. De magnetiet in de tanden is sterker dan de magnetiet die in de vrije natuur wordt gevonden. Stalen tanden dus. John Fideler vertelde dat hij dit onderzoek had gedaan in opdracht van Boskalis, met het oog op hun cutterzuigers. Cutterzuigers of snijkopzuigers zijn baggerwerktuigen die met behulp van een grote snijkop de bodem kunnen losbreken. Boskalis ondervond dat de tanden van deze machine bin-

nen 20 minuten werken al versleten waren, zodat ze vaak vervangen moesten worden. Fideler beschreef en tekende de bouw van de tanden van een slak en toonde aan dat indien de tanden van de cutterzuiger werden vervangen door de tandenvorm van de slak, er geen sprake meer was van snelle slijtage. Boskalis was enthousiast, maar de leverancier van de cutterzuigertanden niet. De leverancier verklaarde dan ook dat het maken van de mallen waar de nieuwe tandvorm in gegoten moest worden veel te duur zouden worden. Afijn, het is bijzonder dat een weekdier is uitgerust met een 'hypermoderne cutterzuiger' in zijn mond, waar Boskalis nog veel van kan leren.

En dat uitgerekend in mijn huiskamer, dacht ik. In mijn Acubatakken. Zo'n 'werktuig' druk aan de gang. Wat een geluidje! Het loopt gesmeerd. Fideler liet nogmaals een stukje film zien van de rasp van de slak. "Stel je voor", zei hij tot slot, "dat zo'n rasp over jou heengaait. Dan kun je je ook voorstellen hoe die algen of andere planten zich moet voelen". En dat had John Fideler nou net niet moeten zeggen. De slak heb ik nog de kamer uit kunnen werken, maar ik durf nu alleen in de winter de tuin nog in. Ik had ook niet naar enge films moeten kijken op zo'n late lenteavond.

Wim Lutgerink

Sietse bestudeert gras met loep.
Foto: Bertine Hagmeijer

Ter Nagedachtenis aan Sietse Terpstra

Waar actie was, was Sietse. Of eigenlijk, vóór dat er actie was. "Zullen we dat evenement uitbreiden? Zal ik dat op me nemen?" Of: "Geen probleem om iets in te sluiten bij De Toorts, dat regel ik wel even." Of: "Ik dacht, we moeten nieuwe affiches maken."

Sietse was overal. Sietse was overal, en altijd bereid om te helpen. Zo gewoon als hij ooit zomaar langskwam op onze nieuwjaarsbijeenkomst en zei dat hij actief wilde worden,

zo gewoon wèrd hij ook actief, en zo gewoon was hij onlosmakelijk verbonden met ons en onze activiteiten. Coördinator van onze Groene Winkel, aanjager van onze promo-activiteiten, hoofdverspreider van onze Toorts, stimulator van ons Zee-evenement, en ... niet te vergeten ... gids-in-opleiding bij onze Natuurgidsencursus.

Bij Sietse horen de woorden *doorpakken, opgeruimd, rustig, bescheiden, hulpvaardig*.

Als je samen iets met Sietse moest doen, dan wist je dat het goed kwam. Je kon overal met hem over praten, hij had een brede belangstelling en was oprecht geïnteresseerd in anderen. En gezelligheid, dat stond bij Sietse hoog in het vaandel.

Op 30 juni bracht zijn familie hem naar zijn laatste rustplaats in de duinen. Velen van ons waren aanwezig bij deze bijzondere plechtigheid.

Natuurlijk weten we dat het moeilijk is de zaken die Sietse deed op te pakken, zodat het werk door kan gaan. En natuurlijk lukt dat. Maar wat missen we hem. Om de dingen die hij bij ons deed. Om de manier waarop hij dat deed. En vooral om wie hij was.

Jonne Misset, namens
Bestuur
Groene Winkel
Toortsredactie
Docenten & cursisten NGC

Foto: Esther van den Braak

Foto: Esther van den Braak

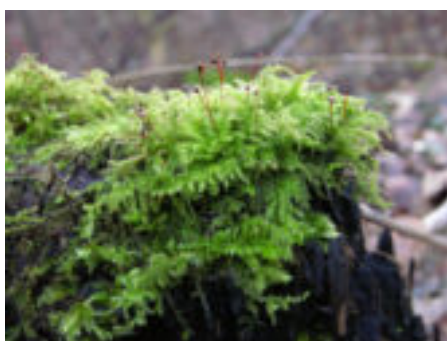

Foto: Bertine Hagmeijer

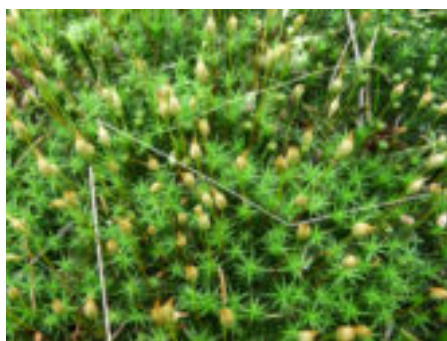

Foto: Esther van den Braak

Aankondiging mossencursus

KNNV-afdeling Haarlem e.o. organiseert in samenwerking met Stichting Natuurwerkgroepen in het vroege voorjaar van 2010 een cursus 'Mossen voor beginners'. De cursus is gericht op het leren herkennen van ruim dertig algemene soorten mossen aan de hand van veldkenmerken.

De cursusavonden zijn op de woensdagen 17 februari, 3, 17 en 31 maart en 14 april 2010, telkens om 20:00 op het NME-centrum Ter Kleef aan de Kleverlaan te Haarlem. De excursies zijn op de zondagen 7 en 21 maart en 11 en 18 april.

Voor verdere informatie zie de websites van het IVN-ZK en de KNNV. Of bel Marie-José Huis in 't Veld, tel. 023-5278001, voor inschrijving voor de cursus.

BOMEN EN PLANTEN MET BIJNA-DOOD-ERVARINGEN

Wat gebeurt er toch ieder jaar in de winter met de natuur?

Met ons doet het meestal niet veel. We trekken een dikkere jas aan, doen de verwarming een graadje hoger, een enkeling krijgt een winterdepressie. Het is koud en donker, dus we blijven lekker binnen. Sporten doen we ook binnen, in de sportschool bijvoorbeeld. Wat de natuur betreft denken we dat

er in de winter niets te beleven valt, want 'in de winter is er niks'. Natuur is iets voor de lente, als alles gaat bloeien. En voor de zomer, als alles groen is en hard groeit en de dagen lang, licht en warm zijn. En voor de herfst, als er vruchten aan de bomen en planten hangen en de bladeren mooie kleuren krijgen.

Natuur is niks voor de winter. In de winter lees je De Toorts om te zien wat er straks in de lente allemaal gaat gebeuren. Schrijven over natuur in de winter doe je ook niet. Daar valt niks over te schrijven, toch?

Maar wat gebeurt er nu met de natuur in de winter?

Bomen verliezen hun blad en hun sapstromen liggen stil. Eigenlijk zijn ze dood. Nou ja... bijna-dood. In de lente komen ze weer tot leven. Zouden ze ook bijna-dood-ervaringen hebben? Ieder jaar een tijdje bijna-dood zijn... dan vraag ik me af of er niet een keer komt, dat ze niet meer tot leven komen. Het is toch een mysterie dat ze na een warme dag hun sapstromen weer op gang brengen.

En waarom vriezen ze niet dood, als er nog zo weinig leven in zit? Misschien doen ze dat wel een keer. In gebieden met het koude, continentale klimaat, zoals in Polen, vriezen ze wel eens stuk. Er komt dan vocht in een kier. Het vocht bevriest en zet uit en daardoor knalt de boom open. Zo ontstaan bomen met gebobbelde stamvormen.

En wat gebeurt er met planten? Sommige leven met nog maar één of enkele blaadjes boven de grond, andere alleen maar met een bol onder de grond. Een bol, die als een energiebol wacht om in de lente te exploderen in een supersprint van groeien en bloeien. Wat als zo'n plant vergeet om een nieuwe stengel te maken of als een bolgewas vergeet te exploderen?

Tegenwoordig nemen wij alles maar voor lief, vaak ook als het om de natuur gaat. Maar de natuur is juist zo interessant omdat je er nooit op kunt rekenen. Als er in een boekje staat 'bloeit altijd wit', dan zul je zien dat je een rode vindt.

Kortom; ik zou er niet zo zeker van zijn dat de bomen weer tot leven komen en de planten bovengronds gaan. Je weet maar nooit... wie weet blijven de planten in uw tuin wel lekker onder de grond zitten. En blijft de boom in uw straat dit jaar bladloos staan.

Houd ze in de gaten!

Tekst: Yvonne Roep

Foto: Esther van den Braak

Overleven deze bomen de winter?

Foto: Esther van den Braak

Deze bomen hebben de winter overleefd: de knoppen staan op springen.

Foto: Esther van den Braak

DE NATUURLIJKE WEG ZONDER KOMPAS

Een paar jaar geleden heb ik een cursus Bushcraft gevolgd in Engeland. Ik heb genoten van wat ik die week heb geleerd: op verschillende manieren vuur maken, brandnetels tot touw omtoveren en de weg vinden met behulp van aanwijzingen in de natuur. Over dat laatste vertel ik graag iets meer. Let wel: mijn ervaringen gelden alleen voor West-Europa.

Vind het zuiden

Kijk vooral naar alleenstaande loofbomen en je zult ontdekken dat de meeste takken zich aan de zuidkant bevinden (vaak ook de laagste tak). Deze takken zijn veel horizontaler dan die aan de noordkant. Bij dennen en sparren vind je de meeste takken ook aan de zuidkant. Probeer wel bij meerdere bomen te kijken of jouw idee van het zuiden klopt.

Rechts is het zuiden, links is het noorden.

's Nachts kun je van de maan gebruik maken om het zuiden te vinden.

Zo vind je het zuiden.

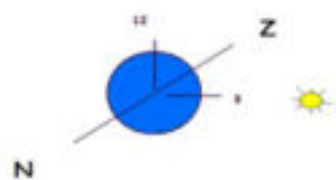
Trek een lijn van de bovenpunt van de maan naar de onderpunt (zie pijl): die wijst nu in zuidelijke richting.

Het makkelijkste ijkpunt blijft uiteraard de zon: om ongeveer 12.00 uur 's middags staat hij in het zuiden.

Als je in de stad bent en je weet niet meer precies waar je je auto hebt geparkeerd, kijk dan naar satellietochtels en zonnepanelen, want die staan op het zuiden gericht.

Vind het noorden

Als de zon schijnt, houd dan je horloge horizontaal met de urenwijzer naar de zon gericht. Trek een lijn in het midden van de urenwijzer en 12 uur en je hebt de zuid-noordlijn. Het zuiden zit tussen de urenwijzer en 12 uur in en het

noorden in tegenovergestelde richting. Houd wel rekening met de zomertijd (11 uur)!

Veel bomen hebben aan de noordkant mos en ook de westkant kan met nogal wat mos bedekt zijn vanwege de vele regen vanuit het westen. Is de hele boom met mos bedekt, dan is dit op de zuidkant vaak het dikst. Vergelijk ook hier weer verschillende bomen die in de buurt staan.

Vind het westen en het oosten

Volg de maan eens een half uurtje en je zult merken dat die zich verplaatst. De maan beweegt altijd van oost naar west. Als de maan opkomt vóór zonsopgang, wijst hij naar het westen. Komt hij op na middernacht, dan wijst hij naar het oosten.

Kijk bij rietveldjes ook eens aan welke kant de pluimen en bladeren staan: ze zitten aan de lijzijde. Dat betekent dat ze in oostelijke richting wijzen omdat in Nederland een westelijke wind overheerst.

Voor al aan de zeekust kun je de invloed van de westelijke wind zien; bomen en struiken zijn dan in -extreem- oostelijke richting gegroeid. Een extra hulpmiddel is dat de takken aan de westelijke kant ook in oostelijke richting wijzen.

Ik hoop dat je nu makkelijker weet in welke richting je loopt en kunt voorkomen dat je de verkeerde kant op gaat.

Ik heb niet de pretentie dat deze aanwijzingen compleet zijn. Zo heb ik de sterren niet genoemd, omdat het vaak bewolkt is 's avonds en er dan nauwelijks sterren te zien zijn.

Zijn er onder de lezers mensen die nog meer of betere manieren weten om de richting te bepalen aan de hand van de natuur, dan houd ik mij aanbevolen.

Tekst en foto's:
Marianne van Ginhoven

ZAAGJES EN BOONTJES

Kent u het verhaal over de verloren linkerschoenen? Dat die een voorkeur hebben om op onze kust af te meren? En nu niet meteen in lachen uitbarsten, want dit is serieus onderzocht en het blijkt waar te zijn. Een linkermeerderheid (ongeveer 60%) spoelt bij ons aan, en rechterschoenen kiezen meer voor de kant van Groot-Brittannië. Zeestromingsdeskundigen hebben daar een verklaring voor; zoek maar eens op internet op de woorden 'linkerschoen' en 'aanspoelen' via Google... Verder blijkt dat zo'n 95% van de schoenen herenschoeisel betreft; hier is (nog) geen verklaring voor, geloof ik. Nu is het schoenengeval van nogal macroscopische aard, want schoenen hebben meestal een groot drijfvermogen: je kunt ze dus overal aan de oppervlakte van de zeeën aantreffen en ze kunnen in principe alle kanten opdrijven. Belangrijk aspect van de richtingsgevoeligheid zit hem in de asymmetrie van schoenen, en dit dan gestuurd door overheersende stromingen. Toen ik dit verhaal jaren geleden las, bedacht ik me dat dit misschien ook zou gelden voor asymmetrische schelpen, maar dan op microschaal. Je kunt nu eenmaal niet zomaar verwachten dat een schelp, die voor onze kust doodgaat, op de Britse kust aanspoelt.

Linker- en rechterklep van een zaagje.
Foto: Esther van den Braak

Close-up van een Zeeboontje. Dit is een soort zee-egel, maar wel een hele kleine. In het echt zijn ze ongeveer een halve centimeter groot.
Foto: Esther van den Braak

Zaagjes verzamelen kan tot kunstzinnige resultaten leiden.
Foto: Ok Overbeek

Zaagjes tellen

Nu was ik al schelpenraper, omdat ik niet zo'n strandbakker ben; dus terwijl anderen languit in de zon gaan liggen, sta ik meestal al na een minuut of tien op en ga maar een eindje langs de zee lopen om te kijken wat er te vinden is. Eén van de prettigste schelpen vind ik nog altijd het 'zaagje', waarvan mij vroeger verteld is dat het een 'muizentandje' heette. U weet wel, licht blauw-rose van binnen, en van buiten allerlei schakeringen wit/geel/oranje/bruin/zwart. Als je met je nagel langs de rand gaat, voel je duidelijk de tandjes zitten. En ze zijn toch flink asymmetrisch; ik bedoel, het verschil tussen de twee kleppen is overduidelijk. (Boormosselen hebben dit ook, maar ja, die vind ik nu eenmaal niet zo 'leuk'.) Zo heb ik dus - en ik spreek alweer van een jaar of vier geleden - op een paar stranddagen enkele honderden zaagjes verzameld op het strand in de buurt van Bloemendaal aan Zee. En wat bleek: ongeveer 2/3 van de kleppen was 'links', en dus 1/3 'rechts', of omgekeerd zo u wilt.

Heremietkreeft heeft wulkenhuis gekraakt.
Foto: Esther van den Braak

Gidsen in opleiding bestuderen bijzondere strandvondst tijdens winter strandexcursie IJmuiden.
Foto: Bertine Hagmeijer

Een juttersparadijs na winterstorm.
Foto: Esther van den Braak

Strandvondsten van een winter strandexcursie.
Foto: Bertine Hagmeijer

Er lijkt dus duidelijk sprake van een schifting in klephelften door de stroming, die daar niet loodrecht op het strand staat. Als u wilt zien of ik gelijk heb dan heb ik een eenvoudig en leuk advies: verzamel zelf willekeurig(!) zoveel mogelijk zaagjes en sorteer ze op linker- en rechterhelften. Nog beter advies: stuur een stel kinderen op pad om dat te doen, dan kunt u zelf in die strandstoel blijven zitten. In ieder geval zult u na telling zien dat ik gelijk heb. Zoals u misschien weet, ligt het strand van IJmuiden (ten zuiden van de pier) ongeveer loodrecht op de overheersende stroomrichting. Ik heb niet geaarzeld om daar ook eens een telling te doen. Nu, de uitslag daarvan zal u niet verbazen: de verhouding links:rechts was ongeveer 1:1.

Boontjes van de zee

Tot zover de zaagjes; nu iets heel anders. Afgelopen winter ben ik weer eens meegegaan met een IVN-strandexcursie; het was toen nog koud, ik denk een graad of tien, maar ik ben voornamelijk gegaan om te zien hoe mijn collega-natuur-gids-in-opleiding Esther van den Braak het er vanaf zou brengen, als gids wel te verstaan. Ondanks de kou was er toch nog een groep van zo'n 30 man/vrouw op komen draven; en Esther hield ze keurig bij de les en het was interessant, ook voor mij, die denkt 'dat hij alles op het strand wel eens gezien heeft'. Zo ken ik wel de eikapsels van roggen en (honds) haaien en de skeletten van zee-egels en -appels. Maar nog niet die van het zeeboontje. Wat zegt u? Ja, een boontje, althans qua vorm, maar het blijkt het skelet van een dwergzee-appeltje te zijn. Alleen met een vergrootglas zie je de overeenkomst met z'n grote broers. En ze zijn maar klein (minder dan een centimeter); blijkbaar altijd over het hoofd gezien. Dit was een goede les voor me. Zo ziet u: men steekt altijd wat op van een excursie.

Ok Overbeek

Strandvondsten in de winter

Na een flinke winterstorm is het altijd leuk om even te gaan kijken wat er allemaal is aangespoeld op het strand. In extreme gevallen ligt het strand na een storm vol met rotzooi, ideaal om eens echt te gaan strandjuten. Maar gewoon een uurtje zoeken op een winterse dag is ook altijd leuk. Op de foto (bovenaan de pagina) kun je zien wat je in een uurtje zoal kunt vinden. Soms heb je geluk, en vind je ineens heel veel zee-egels, of zeesterren. Op een dag vond ik heel veel wulken, dat zijn van die hele grote slakkenhuizen. Ik stak er eentje in mijn zak. Toen voelde ik iets kriebelen. Ik haalde het - naar ik dacht lege wulken slakkenhuis- uit mijn zak. Tot mijn grote verbazing zat er een nieuwe bewoner in: een heremietkreeft (zie foto pagina 10).

Esther van den Braak

Aangespoelde zeesterren op het strand na een winterstorm.
Foto: Esther van den Braak

WINTERFOTO'S

Het Paard van Marken met kruierend ijs.
Foto: Esther van den Braak

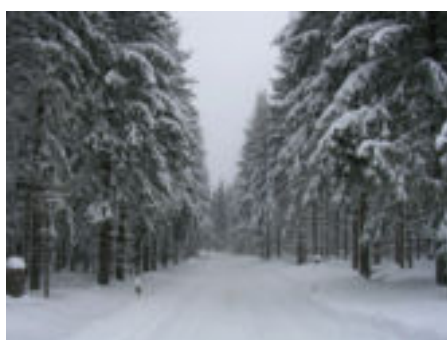
Vliegenzwam.
Foto: Bertine Hagmeijer

Lekker snoepen van de duindoorn bessen.
Foto: Bertine Hagmeijer

Zou het ijs al stevig genoeg zijn?
Foto: Bertine Hagmeijer

Veel sneeuw.
Foto: Esther van den Braak

"Hoe lang duurt het nog voor mijn maaltijd langskomt?"
Foto: Esther van den Braak

Duifjes aan tafel.
Foto: Bertine Hagmeijer

Besneeuwde boomstronken.
Foto: Esther van den Braak

De witte bol wordt een duivelsei genoemd. Die barst op een gegeven moment open en dan ontstaat een inktviszwam. Het lijkt net of de Inktviszwam chocoladedraden heeft.
Foto: Esther van den Braak

Mooi plaatje met mooie ijsschotsen en mooi licht.....
Foto: Esther van den Braak

Schaatspret op het meertje van Caprera.
Foto: Bertine Hagmeijer

Heerlijk struinen in de branding.
Foto: Bertine Hagmeijer

Parasolzwam.
Foto: Bertine Hagmeijer

Ijspegels.
Foto: Esther van den Braak

Langlaufend door het bos.
Foto: Herman Zevenberg

Schotse Hooglander heeft jeuk.
Foto: Esther van den Braak

DE WINTER OP ZIJN KOP

Het is herfst: de dagen worden korter en buiten wordt het kouder. Wij doen de gordijnen dicht, steken kaarsjes aan, zetten een kopje thee, trekken een lekkere warme trui aan. In de natuur merken de dieren het ook. Sommige dieren, zoals vogels en vlinders, vliegen daarom naar een warmer land om te overwinteren. Andere dieren, zoals het konijn, krijgen een dikke wintervacht die hen helpt de koude periode door te komen. En er zijn dieren die zich op een wel heel bijzondere manier aan de winter aanpassen: zij kruipen weg, maandenlang, in een hol, in een grot, onder de blaadjes op de grond, of in de modder op de bodem van een sloot. Zij slapen dag en nacht: zij houden een winterslaap. Op deze manier zijn ze in staat de periode waarin er steeds minder eten beschikbaar is goed door te komen.

Een van de dieren die op deze manier de winter doorbrengt is de vleermuis, het enige zoogdier dat kan vliegen. Een vleermuis heeft hele bijzondere 'vleugels': tussen de lang uitgegroeide vingers van de voorpoten zit rekbare huid, een soort vlies, dat ook vast zit aan zijn staart en achterpootjes: de vlieghuid. Voor de winter invalt eet hij nog meer insecten dan hij normaal al

doet om vetreserves op te bouwen. Als het kouder wordt, zo rond oktober, vliegt hij samen met soortgenoten naar zijn winterslaapplaats.

Het liefst zoeken zij hier spannende plekken als ijskelders, grotten, forten, bunkers of mergelgroeves voor uit; ruimtes die rustig en donker zijn en waar ze de hele winter lang kunnen slapen (wat lijkt me dat heerlijk....). Maar een spleet tussen twee muren kan ook prima als overwinteringsplaats fungeren. De slaapplek moet niet te koud zijn en ook niet te warm, maar wel vochtig, anders zou de vleermuis kunnen uitdrogen.

Wanneer ze een geschikte plek hebben gevonden hangen ze daar maandenlang ondersteboven te slapen, soms wel met honderd dieren tegelijk. Met de nagels van hun achterpoten hangen ze aan de wand. Hun pootjes kunnen ze hierbij 'op slot' doen, waardoor het hangen ze geen kracht en energie kost. Hun rekbare vel vouwen ze als een paraplu om zich heen.

Om energie te besparen passen vleermuizen zich op verschillende manieren aan. Hun lijfje koelt af van 39° Celsius naar nog maar 6°. Hun hartslag neemt af van 600 slagen per minuut naar een aantal keer per minuut en ook hun ademhaling vertraagt sterk. Zo kan de vleermuis genoeg energie besparen om levend het voorjaar te halen ondanks dat hij de hele winter niet eet: gedurende de winter kan hij wel ongeveer 60% van zijn lichaamsgewicht verliezen.

Als het begin maart weer wat warmer wordt, en er ook weer genoeg insecten zijn om op te jagen, wordt de vleermuis wakker en vliegt hij weer uit: de winter is voorbij.

Bertine Hagmeijer

Bloeiende Witte winterpostelein.
Foto: Paul Busselen

Het schoteltje met bloemetjes.
Foto: Paul Busselen

OP ZOEK NAAR GEPERFOREERDE SCHOTELS IN DE DUINEN

In deze tijd van het jaar zijn er steeds minder gewassen in mijn moestuin die ik nog kan oogsten. Er zijn natuurlijk uitzonderingen, zoals boerenkool. Of spruitjes. Maar die zijn verboden op mijn stukje grond, want alleen al het kijken naar de plant roept bij mij walging op. Gelukkig is er ook altijd een plantje dat mij zeer vrolijk stemt in de late herfst en winter: de witte winterpostelein. Als alle planten afsterven, of doodgaan door de vorst, krijgt dit plantje juist zin om te groeien.

Winterpostelein kan midden in de winter en het vroege voorjaar gegeten worden, als er nog nauwelijks andere verse groenten beschikbaar zijn. In Amerika werd deze groente vroeger veel gegeten door goudzoekers en Indianen. Omdat winterpostelein veel vitamine C bevat hielp het ook goed ter voorkoming van scheurbuik. Ik gebruik de winterpostelein vaak als basis voor een lekkere verse wintersalade. Of ik maak er -net als met rauwe andijvie- stampot van. Lekker en gezond!

Perfoliata betekent geperforeerd. Een goede naam, want de bladen rond de stengel zijn vergroeid en hierdoor lijkt het net als of de stengel het blad perforeert.

Als je dit plantje in de winter tegenkomt, lijkt de Duitse naam *Tellerkraut*, ofwel *schotelkruid*, wat vreemd. Maar houd dit plantje goed in de gaten aan het einde van de winter. Want als het voorjaar in aantocht is gebeurt er iets vreemds: de ruitvormige blaadjes lijken ineens helemaal verdwenen. Daarvoor in de plaats zijn er een soort ronde schoteltjes aan de plant gekomen. De naam *schotelkruid* wordt nu ineens duidelijk! Vanuit het midden van de schoteltjes verrijzen -als uit het niets- prachtige trosjes met witte bloemen. In eerste instantie misschien wat onopvallend. Maar als je het eenmaal hebt ontdekt, zie je het wit van de winterpostelein echt overal.

Voor de moestuin wordt de plant waardevol als hij gaat bloeien. De blaadjes zijn dikker en taai geworden en de smaak is niet meer goed.

In de duinen daarentegen is het feest. De vele witte bloemetjes geven de duinen een prachtige kleur. Het voorjaar is weer begonnen!

Esther van den Braak

Ook zonder moestuin kun je nu volop genieten van de winterpostelein. Enkele jaren geleden kwam ik er tijdens een winterwandeling in de duinen namelijk achter dat het plantje niet alleen in mijn moestuin goed gedijt. Ook in de duinen komt de witte winterpostelein veelvuldig voor. De plant doet het namelijk goed onder het struweel van de zeeduinen. Kijk maar eens goed om je heen als je in de duinen bent. Bijvoorbeeld onder de duindoorn. Je kunt winterpostelein herkennen aan de ruitachtige vorm van de blaadjes. Zeker weten dat je de witte winterpostelein in de duinen zult aantreffen!

Linnaeus noemde de plant *Claytonia perfoliata*. De naam *Claytonia* komt van John Clayton, een botanicus uit de 17e eeuw.

Foto: Esther van den Braak

ZOUDEN ONZE GASTEN DEZE WINTER WEER KOMEN ?

Alweer een paar jaar geleden zou ik in februari een vriend gaan opzoeken in Thailand, die daar voor de Verenigde Naties in het Bosbeheer werkte. Heerlijk een paar weken naar de tropen in een periode dat het hier vaak koud en grijs weer is. De vervelende kant van zo'n reis is altijd de prikken die je moet halen om niet allerlei nare ziektes op te lopen.

Dus, een afspraak gemaakt en op de betreffende dag - goed ingepakt vanwege de gure wind - naar de GGD aan de Westergracht gefietst. Vlakbij de betonkolos was een strook met bottelrozen en ik zag vanuit de verte een groep bruingrijze vogels daar druk foerageren. Driftig pikkend in de bottels vlogen ze van struik naar struik. Eerst dacht ik dat het spreeuwen waren, maar het geluid dat ze maakten - een aangenaam rinkelend 'sirrrrrr', leek helemaal niet op het gekwetter dat spreeuwen laten horen.

Dichterbij gekomen kon ik de vogels beter bekijken. Wel inderdaad de

grootte van een spreeuw, maar iets compacter met een dikke hals en op de kop een kuif. Het verenkleed rosig-beigebruin, een smal zwart oogmasker en dito kin en een markant zwart-geel vleugelpatroon. Ik kreeg - bijna hartkloppingen van opwinding: onmiskenbaar een groep Pestvogels!

Opwinding: want de Pestvogel zie je zeker niet elk jaar! Het is een typische invasievogel. Pestvogels broeden in het hoge noorden van Zweden en Finland, in de taigazone waar nog uitgestrekte oude bossen zijn vol met baard- en korstmossen en een vochtige, mosrijke bodem. Hun hoofdvoedsel bestaat uit de bessen van de lijsterbes. Wanneer er nu na een goed bessenjaar een bevolkingsexplosie heeft plaatsgevonden, of omgekeerd als het een heel mager bessenjaar is geweest, dan trekken de Pestvogels weg en verschijnen ze bij ons zomaar in de stad en in kleine stadstuinen. Als er maar bessen van hulst, cotoneaster, sierappels of rozenbottels te vinden zijn. Meestal zie je de

eerste groepen in november en in maart zijn ze weer verdwenen.

Dit invasiegedrag wordt in geschriften al voor het jaar 1679/1680 (een echte Pestvogelwinter) beschreven. Omdat de Pestvogel zo onregelmatig verscheen, zag men hem wel als voorbode van de gevreesde ziekte de pest, vandaar zijn naam. Ik vind deze naam helemaal niet passen bij de fraaie vogel die de Pestvogel is. De Engelse naam Bohemian Waxwing (zoiets als Olijke Wasvleugel) is meer toepasselijk. De volwassen exemplaren hebben namelijk aan de armpennen een knalrode wasvlek, net de kleur van de wasstempels op oude documenten. Dus als we toch bezig zijn om vogelnamen te wijzigen ...

Kijk maar uit: wellicht is er komende winter weer een Pestvogelinvasie en zit er zomaar een groep in jouw straat of in je achtertuin!

Nico Slotboom

Pestvogel.

Foto: Ronald Kamphuis; www.noordkamp.info

Impressie Ledendag Juni 2009

Op 20 juni van dit jaar was de jaarlijkse ledendag van het IVN Zuid-Kennemerland. We kwamen op eigen gelegenheid bijeen bij het IVN-clubhuis van de afdeling IVN Noord-Kennemerland in Bergen aan Zee. We kwamen zelf met een groepje sportieve medecursisten (van de natuurgidsencursus) met de fiets vanaf station Alkmaar.

Om half 11 waren we met z'n twintigen, waarvan de helft bestond uit natuurgids-cursisten (die aanstaande november hopen volleerd te zijn). Ook Sietse Terpstra was er toen nog 'gewoon' bij.

We kregen een korte uitleg en maakten een rondwandeling in hun heemtuin met een gids van IVN Noord-Kennemerland. De heemtuin werd net met de zeis gemaaid.

Bloementuin van het verenigingshuis van IVN Noord-Kennemerland.
Foto: Ok Overbeek

Wandelen door de -dichtgeslibde- Kerf.
Foto: Bertine Hagmeijer

Hierna gingen we te voet naar de Kerf, het eigenlijke doel van de dag. Naast een prachtig uitzicht en blinkend wit fijn zand (met wat ingewaaid afval), is de Kerf nog steeds niet zo interessant, als ooit het idee was.

Belangrijkste reden hiervoor is, dat de zee er al twee jaar niet meer in heeft kunnen stromen, omdat diezelfde zee met hulp van de wind het kunstmatige gat keurig heeft weten te dichten.

Omdat we al wat laat waren, moesten we in hoog tempo langs het strand naar Bergen aan Zee terug lopen. Daar hebben wij in een strandtent nog een drankje genuttigd (en sommige mensen zelfs een pannenkoek verorberd). Ondergetekenden hebben hierna in select gezelschap, onderweg met de fiets naar Alkmaar, nog wat buitenplaatsen en terrassen onveilig gemaakt. Dit vormde een fraaie afronding van een aardige dag.

Ok Overbeek & Bertine Hagmeijer

Hete Bliksem

Hete Bliksem is een heerlijk winters gerecht. Het is een stampot van aardappel met zoete en zure appelen.

Ingrediënten

1,5 kilo aardappelen; geschild en in kwarten gesneden
1,5 kilo appels (half zoet, half zuur); geschild en in kwarten gesneden
50 g boter + 2 eetlepels boter
stukje citroenschil van 1 cm
10 eetlepels geroosterde en gehakte noten (walnoten en hazelnoten)
versgemalen zout en peper

Doe de aardappelen in een grote pan en zet ze voor eenderde onder water. Leg de appels er bovenop. Daar bovenop leg je het citroenschilletje en de boter in vlokjes. Dit alles breng je aan de kook. Laat het daarna ongeveer 25 minuten garen op een laag vuur tot de aardappelen gaar zijn en de appels zacht.

Verwijder de citroenschil en voeg peper en zout naar smaak toe. Stamp het geheel en voeg op het laatst de noten toe.

Pas op dat je je mond niet brandt! Door het gebruik van appels bevat het gerecht veel vocht, waardoor het lang zijn hoge temperatuur behoudt. Daaraan dankt het gerecht waarschijnlijk ook zijn naam.

In het oosten van Nederland en in Duitsland is de naam 'Hemel en Aarde' gangbaar, waarbij hemel verwijst naar de appels die in de lucht groeien en aarde naar de aardappels.

Eet smakelijk!

Esther van den Braak

Activiteitenprogramma Winter 2009 - 2010

IVN, Vereniging voor Natuur- en Milieueducatie, afdeling Zuid-Kennemerland

Zondag 18 oktober 10.30 – 16.00 uur

Paddestoelendag Linnaeushof

Regelmatig vertrekken er excursiegroepen door het gebied op zoek naar paddestoelen. De excursies zijn gratis. Verder is er een gevarieerd programma rondom paddestoelen.

☉ Linnaeushof

❶ Leo van der Brugge 023 – 5261584. Let op de lokale pers voor meer informatie of kijk op www.ivnzk.nl.

Zondag 18 oktober 8.00 – 10.30 uur

Trekvoegelexcursie Hekslootpolder

i.s.m. Vereniging Behoud de Hekslootpolder en Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland

Kijker meenemen. Denk om warme kleding.

☉ Infopaneel hoek Spaarndamseweg/Vondelweg, Haarlem

❶ Eric van Bakel 023 – 5393507

Zondag 18 oktober 16.00 – 17.30 uur

Wilde Herfstexcursie voor **(6 – 12 jaar)**

Struinend door de duinen op zoek naar diersporen. Wellicht sta je opeens oog in oog met een burlend damhert! Ouders gaan niet mee..

☉ Amsterdamse Waterleidingduinen Ingang Zandvoortselaan
Toeganskaart AWD verplicht

❶ Frank Jansen 023 – 529 0984

Zondag 1 november 10.00 – 13.00 uur

4 seizoenen Herfstwandeling Amsterdamse Waterleidingduinen

Een stevige wandeling met glinsterende dauwdruppels om ons heen die opdrogen in de ochtendzon. We zien spinnenwebben, paddestoelen, bessen en misschien ook damherten. Neem iets te eten en te drinken mee.

☉ Amsterdamse Waterleidingduinen, ingang Panneland

❶ Margo Slot 023 – 527 6145

Zondag 1 november 11.00 – 12.30 uur

Paddestoelenexcursie Wandelbos Groenendaal

☉ Infopaneel grote parkeerplaats bij het restaurant

❶ Leo van der Brugge 023 – 526 1584

Zaterdag 7 november 9.30 – 15.30 uur

Natuurwerkdag Buitenliede

Aan de slag in het moerasbos Buitenliede

☉ Verzamelen om 9.30 uur bij De Zoete Inval

❶ Marc v. Schie 023 – 5351239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 8 november 11.00 – 12.00

Kinderexcursie Natuurpad Boerderij Zorgvrij (4 t/m 10 jaar)

Nieuwsgierig wat er allemaal in het bos te vinden valt? Doe mee aan het natuurpad bij de boerderij Zorgvrij en laat je verrassen door de natuur.

☉ Receptie van Boerderij Zorgvrij, Genieweg 50,
Recreatiegebied Spaarnwoude

❶ Frank Jansen 023 – 529 0984

Zaterdag 21 november 9.30 – 15.30 uur

Natuurwerkdag Wilgen knotten langs het Spaarne

☉ Verzamelen bij de houtzaagmolen de Eenhoorn langs het Spaarne in Schalkwijk

❶ Marc v. Schie 023 – 535 1239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 22 november 14.00 – 15.30 uur

Strandexcursie Zuidpier IJmuiden

Denk aan warme kleding!

☉ Jachthaven van IJmuiden, Bushalte eindpunt bus 4 en 82

❶ Yneke Bettink 023 – 525 4995

Zaterdag 12 december 9.30 – 15.30

Natuurwerkdag Hakhout zagen in het Bennebroekbos

☉ Verzamelen om 9.30 uur bij de ingang van het Bennebroekbos naast de parkeerplaats van Linnaeushof aan de Binnenweg/Glipperweg

❶ Marc v. Schie 023 – 535 1239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 13 december 13.00 – 14.30 uur

Winter in 's Hollands duin

Wandeling door de Amsterdamse waterleidingduinen in een hopelijk winters landschap

☉ Amsterdamse Waterleidingduinen bij ingang de Oase.

❶ Evert van het Schip 0252 - 414866

Zondag 20 december 13.00 – 15.00 uur

Kerst- en wintergroenexcursie Boschbeek en Spaarnberg

De excursie staat in het teken van een aloude fascinatie: de kerstboom en ander wintergroen in de periode van de 'donkere dagen'. Maar waarop is deze fascinatie gebaseerd? Er is ook aandacht voor de historische en landschappelijke kenmerken van de Oude Duinen ter plaatse.

- ⊙ Restaurant Boschbeek, Wüstelaan 75, Santpoort-Zuid
- ① Eric van Bakel 023 – 5393507 en ericvanbakel@hetnet.nl

Zaterdag 26 december 13.00 – 14.30 uur

Kerstwandeling door de duinen

Even een frisse neus halen tijdens een wandeling door de winterse duinen.

- ⊙ Amsterdamse Waterleidingduinen bij ingang de Oase.
- ① Evert van het Schip 0252 - 414866

Zaterdag 2 januari 9.30 – 15.30

Natuurwerkdag Kennemerstrand IJmuiden

Nieuwjaar! Een nieuw werkterrein!

Help mee in dit mooie natuurgebied met diverse klussen: wilgen en duindoorns zagen. Leuk!

- ① Marc v. Schie 023 – 5351239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 17 januari 11.00 – 13.00

Wintergasten in de Amsterdamse Waterleidingduinen

De watervogels uit het hoge noorden komen in de wintermaanden profiteren van onze milde winters. Als de wateren op de meeste plaatsen bevroren zijn is het water in de AWD nog open. Hierdoor is er kans om bijzondere watervogels te zien. Kijker en warme kleding aanbevolen.

- ⊙ Amsterdamse Waterleidingduinen Ingang Oase
- ① Roelof Boddaert, 023-5717773

Zaterdag 23 januari 9.30 – 15.00

Natuurwerkdag Eindhovenout

Kom hakhout zagen in het vogelbosje Eindhovenout

- ⊙ Verzamelen 9.30 uur op de parkeerplaats naast de middelbare school Sancta Maria aan de Van Limburg Stirumstraat
- ① Marc v. Schie 023 – 5351239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 7 februari 12.00 – 13.00

Kinderexcursie Natuurpad Boerderij Zorgvrij (4 t/m 10 jaar)

Nieuwsgierig wat er allemaal in het bos te vinden valt? Doe mee aan het natuurpad bij de boerderij Zorgvrij en laat je verrassen door de natuur.

- ⊙ Receptie van Boerderij Zorgvrij, Genieweg 50, Recreatiegebied Spaarnwoude
- ① Frank Jansen 023 5290984

Zondag 7 februari 11.00 – 12.30 uur

Diersporen en Vogels Koningshof

Kinderexcursie en gelijktijdig en afzonderlijk een excursie voor volwassenen. In verband met beperkte parkeerruimte wordt u verzocht met de fiets of openbaar vervoer te komen

- ⊙ Infopaneel bij parkeerplaats Koningshof, Duinlustweg 26, Overveen
- ① Hetty Wijker 023 - 5713632

Zaterdag 13 februari 9.30 – 15.30

Natuurwerkdag Oeverlanden van de Liede

Help mee met diverse klussen: hooien van riet, uitsteken van appelbes en zagen van wilgenbosjes.

- ⊙ Verzamelen bij ingang Oeverlanden vd Liede nabij Penningsveer
- ① Marc v. Schie 023 – 5351239 of publiciteit@ivnzk.nl

Zondag 14 februari 11.30 – 13.00 uur

Strandexcursie Zuidpier IJmuiden

- ⊙ Jachthaven van IJmuiden, Bushalte eindpunt bus 4 en 82
- ① Yneke Bettink 023 – 525 4995

Zondag 28 februari 11.00 – 12.30 uur

Knoppenwandeling Haarlemmerhout

Ook zonder blad laten bomen zich goed herkennen.

- ⊙ Restaurant Dreefzicht
- ① Hans Kerkhoff 023 - 5288577

Vrijdag 5 maart 18.20 – 19.30 uur

Schemerexcursie in het Nationaal Park Zuid Kennemerland

In de Kennemerduinen op zoek naar dieren die pas tevoorschijn komen als het nacht wordt. Een spannende excursie in een gebied dat normaliter op dat tijdstip niet toegankelijk is. Kijker meenemen aanbevolen. (Max. 30 personen!)

- ⊙ Ingang Bleek en Berg Bloemendaal
- ① Marc van Schie, 023-5351239. Aanmelden verplicht via publiciteit@ivnzk.nl

IVN-ZK Activiteitenprogramma - Meer informatie over IVN Zuid-Kennemerland op www.ivn.nl/zuidkennemerland

*Excursies gaan **altijd** door, ook als het regent. Aanmelden is **niet** nodig, tenzij aangegeven.*

⊙ = plaats van vertrek; = fiets; ① = informatie; = (ook) voor kinderen; ~~X~~ = **niet** voor kinderen

Bomen bij het Wed in wintertooi.

Tak met rijp in het Wed.

Ijskristallen op grastakje.

DE BETOVERING VAN HET BEVROREN WATER

Het is een prachtig heldere, koude ochtend. Ik ontwaak in een witte wereld; het lijkt 's nachts gesneeuwd te hebben. Maar is het wel sneeuw waarmee de wereld betoverd lijkt?

Als ik naar buiten stap en het flonkerende wit eens goed bekijk, blijkt de betovering door *rijp* te zijn veroorzaakt. Goed ingepakt tegen de kou vertrek ik vervolgens naar de duinen bij het Wed voor een heerlijke wandeling door een verstillend winterlandschap, waar de rijp voor prachtige vormen heeft gezorgd. Nieuwsgierig geworden naar de wondere wereld van de rijp en hoe die nu eigenlijk ontstaat ga ik, als ik weer thuis ben, op zoek naar informatie. Wat ik heb gevonden wil ik graag met jullie delen:

Rijp blijkt te bestaan uit ijskristallen, die worden gevormd in koude lucht die oververzadigd is met waterdamp. Wanneer waterdamp hoog boven de grond in de lucht afkoelt, vormt zich *regen*, doordat de waterdamp condenseert op stofdeeltjes in de lucht. Wanneer dit proces dicht bij de grond plaatsvindt vormt zich *dauw* (bijvoorbeeld op het gras). Wanneer het afkoelen van de waterdamp echter heel snel gaat dan wordt de waterdamp in één keer vast van vorm en ontstaan ijskristallen. In de lucht ontstaat dan *sneeuw*, doordat ijskristallen zich vormen op stofdeeltjes hoog in de wolken. Dichter bij de grond ontstaat *rijp*, bijvoorbeeld de ijskristallen op ramen, takken en gras.

Rijp is dus geen bevroren dauw. En sneeuwvlokken zijn geen bevroren regendruppels. Rijp en sneeuw ontstaan rechtstreeks uit waterdamp, wanneer dit bij sterke afkoeling in één keer een vaste vorm aanneemt zonder eerst vloeibaar te worden.

Geen twee ijskristallen blijken hetzelfde te zijn. De vorm van een kristal is afhankelijk van de temperatuur en de luchtvochtigheid op het moment van zijn ontstaan en de combinatie van die twee is kennelijk zelden of nooit precies gelijk. De eenvoudigste vorm van een ijskristal is een zeshoek zonder zijarmen. De patronen van de ijskristallen komen te voorschijn terwijl de kristallen groeien en dit proces gaat heel langzaam.

Nu ik enigszins begrijp hoe die prachtige, witte, wondere winterwereld is ontstaan, ziet het er buiten nog betoverender uit dan daarvoor !

Tekst: Bertine Hagmeijer

Foto's ijskristallen: Wilson Bentley, 1902

Overige foto's en afbeelding: Bertine Hagmeijer

Lijkheden, in 1902 gefotografeerd door de amateurwetenschapper Wilson Bentley

CODE SNEEUWWITJE

Eigenlijk begon het al aan het begin van de zomer. We stonden te puffen in de middaghitte van een stralendblauwe junidag. Zweet droop langs onze stramme lijven. Ik weet niet meer wie, maar iemand begon over ijsjes. O, wat hadden we daar zin in. Maar ja, halen zat er niet in. Wij sparren kunnen hoogstens met elkaar sparren en minnekozend de takken over elkaar strijken, de kruin nog wat buigen in de wind, maar dan houdt het wel zo'n beetje op.

Afijn, al keuvelend over ijsjes kwamen we op de winter. Dat die zo weinig meer voorstelt. Met een beetje mazzel houden we één tot twee dagen sneeuw op onze naalden. Echter, om lekker zó ver door te zakken dat je dagen op je knieën moet om het gewicht te kunnen torsen van de karrenvracht aan sneeuw, om zo een beetje iets aan je conditie te kunnen doen en strak gespierd het voorjaar tegemoet te gaan, nee, dat is echt al heel wat jaartjes geleden. Het is ook zó leuk, om al die sleeënde kinderen onder je door te zien gaan. Hup, hup daar gaan ze over je voeten. Lekker op je wortels gekieteld worden. Als het flink waait kun je ons horen gieren van de lach. Maar het ziet er vooral zo mooi uit; wit en sereen.

Alle verscheidenheid versmolten tot een witte wereld.

De heimwee maakte zich van ons meester. Het was geloof ik de lariks die als eerste met een idee kwam. Hij opperde dat we bij gebrek aan sneeuw wellicht samen een winterse entourage zouden kunnen scheppen. "We vragen", zei hij, "of alle sneeuwbesen en hulstbomen bij ons komen staan." "Dan vragen we ook of de berken met hun witte stammen deze kant op willen komen", riep ik verheugd bij het beeld van dennengroen, hulst en wit.

De grove den die zich wat afzijdig had gehouden, maar wel degelijk bij ons vaste clubje hoort, had ook nog het leuke idee om de sneeuwkllokjes en de storaxen, alias sneeuwkllokjesbomen, uit te nodigen. Wij sparren wierpen tegen dat de storaxen pas in juni bloeien en dat dat weinig hielp voor onze Dickens-achtige setting. Maar goed, de teerling was geworpen en er was geen houden meer aan. Zouden we de wollige sneeuwballen ook kunnen bewegen om misschien al in de winter te bloeien? Oeps, bijna de deftige taxussen vergeten. Die hadden ons anders, nuffig en somber als ze zijn, nooit meer aangekeken.

In een aantal zwoele zomernachten werkten we ons winterplan tot in detail uit. Omdat we niet wilden dat de 'anderen' er lucht van zouden krijgen, spraken we af dat als iemand het er over wilde hebben hij het codewoord *sneeuwwitje* zou gebruiken.

In de herfst hebben we staan schudden van de lach als we langzaam de berken onze kant op zagen schuifelen en ze zogenaamd van niets wetend een deuntje floten wanneer ze voorbij de verbaasde beuken kwamen: "la, la, la, la, la ..."

Inmiddels is de winter ingevallen en *sneeuwwitje* wordt al aardig zichtbaar. We zijn opgewonden en uitgelaten. En het allerleukste is: het is vriezend koud en de lucht trekt samen tot een grijzig geheel. Het kan niet lang meer duren of we raken ingesneeuwd. Een koele deken zal ons tot eerbiedige stilte manen. Toenemende witte pracht zal ons uit respect doen buigen.

Hoe is het mogelijk?! We hebben weer een echte winter voor de boeg. Samen met onze kersverse burens ademen we nieuwe vriendschap in wattige wolkjes omhoog.

Tekst: Reina de Smeth
Foto's Esther van den Braak

Het geheimzinnige Bos van Sneeuwwitje...

FOTO'S VAN DE NATUURGIDSENCURSUS 2008-2009

Op deze en de volgende pagina willen wij u mee laten genieten van wat de cursisten van de natuurgidsencursus het afgelopen anderhalf jaar zoal hebben meegemaakt.

Stephan Versaen geeft een excursie over vogels op zijn 'adoptieterrein' Huis te Vogelenzang aan medecursisten en docenten.

Foto: Esther van den Braak

In de duinen bij Zandvoort luistert iedereen aandachtig naar de uitleg van 'meester' Jan Saveur.

Foto: Esther van den Braak

Uitleg bij de biologisch-dynamische moestuin van 'Vrij Waterland'.

Foto: Esther van den Braak

Boven op het dak van een flat in Schalkwijk wordt verteld over het 2 Mega-Watt project. Met zonnepanelen wordt hier duurzame energie opgewekt. Foto: Esther van den Braak

Warme chocomel met slagroom na een ijskoude strandexcursie.

Foto: Bertine Hagmeijer

"Eens kijken wat we hier voor moois in het water kunnen vinden". Grassenexcursie Poelbroek.

Foto: Bertine Hagmeijer

Op Elswout paddenstoelen bestuderen. Wat jammer dat je er niet onder kunt kruipen...
Foto: Esther van den Braak

Determineren is een vak apart... (Vogelmeer, Schoorlse Duinen). *Foto: Bertine Hagmeijer*

Excursie in wilde-plantentuin De Heimanshof.
Foto: Esther van den Braak

Uitleg bij de composthoop van biologisch-dynamische tuinderij 'Vrij Waterland'.
Foto: Esther van den Braak

Na afloop van de excursies komt het regelmatig voor dat een groepje cursisten met elkaar gaat koffie drinken. Hier wordt bier met pannenkoeken gecombineerd. Over smaak valt niet te twisten...

Foto: Esther van den Braak

Cees Timmermans geeft een excursie op zijn 'adoptieterrein' Huis te Vogelenzang aan medecursisten en docenten.

Foto: Esther van den Braak

Uitnodiging voor de Diploma-uitreiking van de Natuurgidsencursus

Aan alle leden van het IVN Zuid-Kennemerland: maak kennis met onze nieuwe natuurgidsen!

Kom naar de feestelijke afsluiting van de Natuurgidsencursus, waarin de cursisten hun diploma uitgereikt krijgen.

Op **zaterdag 14 november 2009** bent u om **10.00 uur** van harte welkom in De Kapel in Bloemendaal.

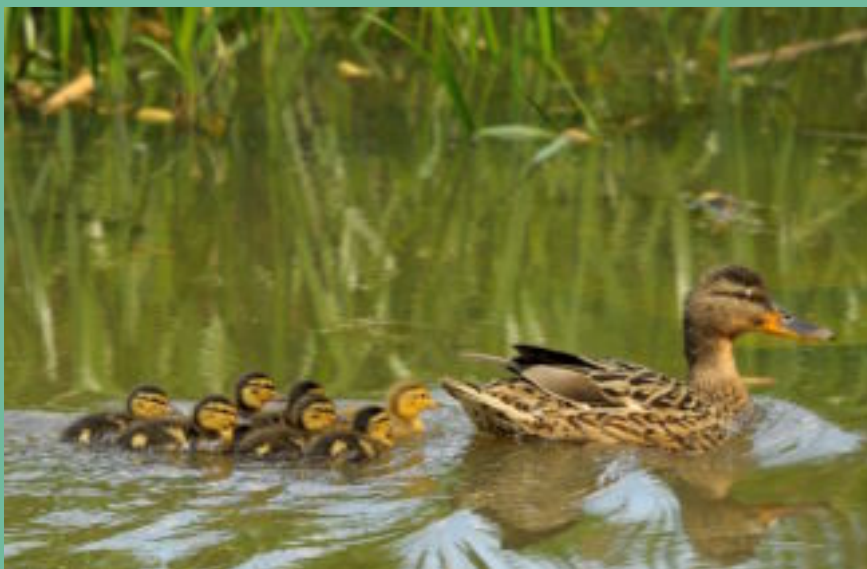

Foto: Bert Jonkhans; www.bertjonkhans.nl

Programma

- 10.00 uur Ontvangst
- 10.30 uur Begin van het programma
- 12.00 uur Hapje & drankje en gelegenheid tot feliciteren
- 13.00 uur Einde

Adres De Kapel

Potgieterweg 4
2061 CT Bloemendaal
Per auto is de Potgieterweg alleen bereikbaar via de Mollaan.
Op de Potgieterweg kunt u vrij parkeren.

Tot 14 november!

Het docententeam van de Natuurgidsencursus:
Jan Saveur, Erna Schreuder, Anne Nicolai en Machteld Visser

COLOFON

Gelegenheids-Redactie

Bertine Hagmeijer
Esther van den Braak
(met assistentie van
Jonne Misset)

*De Gelegenheids-Redactie
Foto: Wim Lutgerink*

Opmaak & Vormgeving

Bertine Hagmeijer
Esther van den Braak
(met assistentie van
Jan-Willem Doornenbal)

Aan dit nummer werkten mee

Dick Saher
Herman Zevenberg
Marianne van Ginhoven
Nico Slotboom
Nico Wisse
Ok Overbeek
Reina de Smeth
Rinske Jagtenberg
Wim Lutgerink
Yvonne Roep

Foto voorpagina

Bertine Hagmeijer

Druk

SMIC, Arnhem

Papier

Milieuvriendelijk papier van 'Helo'.

Het volgende nummer van de Toorts
verschijnt half februari.

De sluitingsdatum voor de kopij is
1 januari 2010; kopij kunt u digitaal
aanleveren via toorts@ivnzk.nl.

Betoverend wit. Foto: Bertine Hagmeijer

Foto: Esther van den Braak

*Het Wed met klimduin.
Foto: Bertine Hagmeijer*

Foto: Esther van den Braak

